

SZOMBATHY Zoltán*

PTE KTK Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola
University of Pécs, Faculty of Business and Economics,
IPHD Program in Regional Development

**VAJDASÁG MEZŐGAZDASÁGI VÁLTOZÁSAI
AZ ELMÚLT 100 ÉVBEN 1919–2019**

THE LAST 100 YEAR CHANGES IN THE AGRICULTURAL ECONOMY
OF VOJVODINA 1919–2019

ABSTRACT

My research presents the changes of the agricultural economy in Vojvodina over the last 100 years. My study is mainly focuses on the land use and the land structure. In my study I analyzed the statistics of different land uses in Vojvodina from the World War I until nowadays. Introducing the determinative periods of the last 100 years for those who are interested in gaining a deeper insight into the topic. The epics do not follow the same intermittent distribution. The political and economic fractures and major events mark their starting and ending points. In this way we can get a picture about the situation between the two world wars and about the situation of the occupied territories of Vojvodina. We can also gain insight into the agriculture of the socialist Yugoslavia and the war period of the 90s and the present period. In my work, graphs and maps show various changes in agricultural data. Most of the data for the charts and tables are from the publications of the Hungarian and Serbian Statistical Offices. In my research I deal specifically with the farmers. Farmers were exposed to different situations during different political periods. Sometimes they were attracted by atrocities for their occupation and sometimes they were helped. The effects of the different periods are also well reflected in the databases. Changes in farm size are also analyzed, which illustrates the changes in the situation of farmers in Vojvodina too. In the end of the study I present different solutions that could open possibilities to shape a strong region, which could be a severe corner stone of the economic system in Vojvodina.

Kulcsszavak: Vajdaság, mezőgazdaság, kukorica, búza, Jugoszlávia

Keynotes: Vojvodina, agriculture, corn, wheat, Yugoslavia

---

* PhD-hallgató/PhD-student; zoltan.szombathy@gmail.com

1. Bevezetés

Vajdaság elmúlt száz évével már sok munka foglalkozott, melyek a társadalmat, a politikai berendezkedést és a gazdaság különböző egységeit tanulmányozták. Jelen munkám a mezőgazdaságot veszi górcső alá, és ad áttekintést a fontosabb időszakokon keresztül, miközben kevésbé ismert adatokkal segít mélyebb betekintést biztosítani a téma iránt érdeklődők számára. A természeti adottságok áttekintése után hét időbeni korszakra osztódik fel a munka a múlt század elejétől egészen napjainkig. A korszakok nem követnek azonos időközönkénti felosztást, hanem politikai és gazdasági törések, valamint nagy horderejű események jelölik a kezdő és végpontjaikat. Így a műben képet kaphatunk a két világháború közötti helyzetről, a visszafoglalt vajdasági területek helyzetéről, a szocialista Jugoszlávia mezőgazdaságáról, a 90-es évek háborús időszakáról és a mai időről is.

2. A Vajdaság természeti adottságai

Vajdaság területét, bármelyik államhoz is tartozott, mindig az ország éléskamrájának tekintették. Ezt a kiváló minőségű talajának és az ebből fakadó erős mezőgazdaságnak köszönheti. A Vajdaság földrajzilag a Duna és a Tisza folyók által három régióra tagolható. Szerémség a Duna, a Száva és a horvát határ között fekszik. Domborzata változatos, a Tarcál hegység található a területén, amely egyben a fő meghatározó eleme a vidéknek. A területe főként erdőkkel borított. A vidék a középkorban híres volt jó borairól. Bánátot a Duna, a Tisza és Románia határolja. Sík területen fekszik, talaja a legtöbb helyen szikes, és a talajvíz igen közel található. Földművelésre kevésbé használható, annál inkább állattenyésztésre és gyógynövénytermesztésre. Bánát déli részén található Vajdaság legmagasabb pontja, a Kudrici-tető 641 méteres magasságával.¹ Bácska pedig a Duna, a Tisza és a magyar határ között terül el. Domborzatilag sík területen fekszik, magasabban fekvő területe a Bácskai löszhátaság. Ezen a területen dombosabb vidék terül el. Ezen kívül magasabban fekvő vidéke a Duna–Tisza torkolatánál található Titeli-fennsík. Bácskában a földek legnagyobb részét jó minőségű csernozjom, azaz feketeföld fedi. A feketeföld réteg Szenttamás és Óbecse környékén a legvastagabb és a legmagasabb minőségű, humusztartalma már világviszonylatban is kiemelkedő.

3. „Új szomszéd”. Vajdaság mezőgazdasága az első világháború után és a Jugoszláv királyságban

Érdemes pár szót említeni az SZHSZ agrárreformja előtti földbirtokviszonyokról, amely tulajdonosi struktúra kezdete egészen a török hódoltság utáni időkig vezethető vissza. Magyarország területi egységeként egészen annak feldarabolásáig Délvidék részét képezte. Ezen terület egy termékeny és gazdag vidékként élt az emberek tudatában, akik a gondtalan jólétet látták a vidéken. Ezt a képet erősítették a gazdag földesurak, akik közül jelentősebb területet a Batthyány, a Széchenyi a Csekonics, Chotek, Vojnits, Dundeski, Fernbach és Lelbach családok birtokoltak. Példaként Bánátban Csekonics András 32 272 kataszteri holdat birtokolt és ezzel Bánát legnagyobb birtokosa is volt egyben.² Ezen nagybirtokon kezdte el átalakítani az SZHSZ a fent már kifejtett földreform és betelepítések folyamán a birtokstruktúrát és annak tulajdonosi hátterét.

Az SZHSZ (Szerb–Horvát–Szlovén Királyság) 1919 elején megkezdte Vajdaság területén az agrárreform végrehajtását. Az SZHSZ úgy döntött, hogy csak a 300 kataszteri hold szántóval és 500 kataszteri hold egyéb földterülettel rendelkező birtokokat vonja a reform hatálya alá. Az addig a Monarchiához tartozó területekből összesen kicsivel több, mint fél millió hektárt osztottak szét.³ A Trianon utáni időszakban 40 ezer magyar távozott önként vagy erőszakkal, eközben pedig 75 ezer szerb nemzetiségű világháborús harcost (dobrovoljac) telepítettek be gyakran új, számukra létrehozott falvakba.⁴ Példa erre Ókanizsa város, melynek 5981 hold szántójából csupán 1600 hold maradt, a többit az új telepeseknek adták.⁵ Az új állam vigyázott arra, hogy a szétszított földeknek csak kis része kerüljön német vagy magyar tulajdonba, így az új tulajdonosi kör főleg a délszláv népekből került ki.

A földreform során a 10 kat. holdnál kevesebbel rendelkezők kaphattak családtagonként 1–5 kataszteri holdat. A földeket először az igénylőknek csak bérletbe adták és csak az 1931-es földreformot lezáró törvénnyel kerültek a tulajdonukba.⁶ A háború után a kiváló minőségű talaj által nyújtott jó termés segítette elkerülni a lakosság és állatállomány éhezését a vajdasági településeken. A termésátlag és termésmennyiség szempontjából Vajdaság mindig is kiemelkedő volt a kiváló kukorica és búza hozamával. Ezt az is jól bizonyítja, hogy a királyi Jugoszláviában a búzatermés 39%-át, a kukoricatermés 38%-át adta a Vajdaság.⁷ A betelepített lakosság gyakran nem ismerte a földművelés módjait, mivel a betelepítés előtt állattenyésztéssel foglalkozott a hegyvidéki környezetben. Így időbe telt, míg felzárkóztak a környező földműves társadalomhoz.

4. „Fordul a kocka”. Vajdaság mezőgazdasági helyzete a visszacsatolás időszakában

Az 1941 tavaszán Jugoszlávia egykori magyar területeinek nagyobb része Magyarországhoz, kisebb része Németországhoz, illetve a Független Horvát Államhoz került.⁸ A visszaszerzett terület az 1920-ban elcsatoltaknak 55,2%-át tette ki. A háború alatt az állam irányította a mezőgazdasági termények felvásárlását és gyakran beleszólt abba is, hogy mit vessenek a gazdák a földjeikbe például egyes ipari növények kötelező termelését írta elő. Ezt azon célból tette, hogy a háborús helyzetben irányítsa a gazdaságot ezzel elkerülve az éhezést és a piac felbolydulását, valamint a katonaságnak megfelelő utánpótlást tudjon nyújtani.

A magyar állam nagy pénzeket volt kénytelen befektetni a térség pacifikálásába és a közigazgatás megszervezésébe (például az 1300 tanár fizetése), illetve a kolonizációba. A többi visszatért területhez viszonyított társadalmi-gazdasági fejlettsége miatt viszont a térség legalább nem jelentkezett hátráltató erőként.

A következőkben a visszacsatolt bácskai területek magyar statisztikai évkönyveiből nyert adatok alapján kaphatunk betekintést a mezőgazdasági földek tulajdonosi szerkezetébe.

1. táblázat: Bács-Bodrog megye földbirtokainak száma területnagyság szerint 1942-ben

Table 1.: Number of land holdings in Bács-Bodrog county by area in 1942

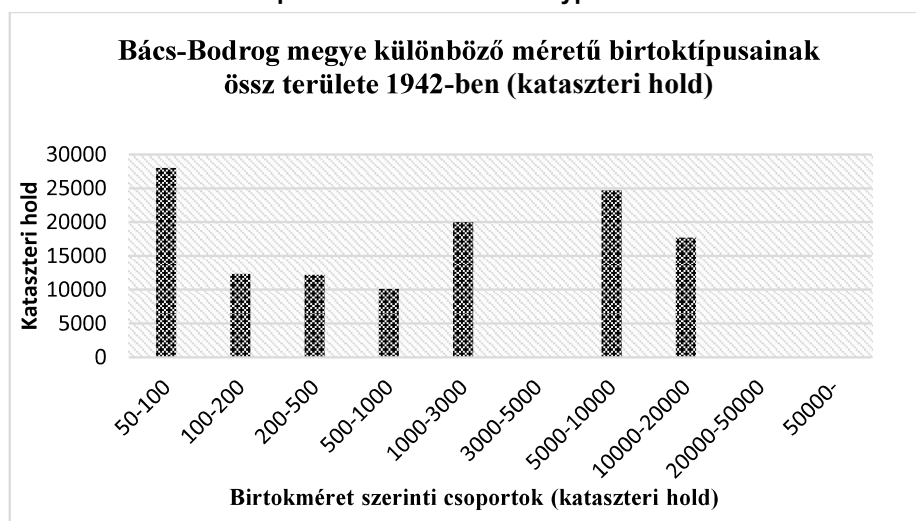
	Bács-Bodrog megye 50 kataszteri holdnál nagyobb földbirtokai 1942-ben (darab)									
Birtokméret szerinti csoportok (kataszteri hold)	50–100	100–200	200–500	500–1000	1000–3000	3000–5000	5000–10 000	10 000–20 000	20 000–50 000	50 000–
Birtokok száma	415	91	42	15	12	–	3	1	–	–

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján

1941 folyamán Bács-Bodrog vármegyében felmérést végeztek az 50 kat. holdnál (1 kat. hold megfelel 0,57 hektárnak, azaz 50 kat. hold 28,5 hektár) nagyobb birtokok között, amelynek segítségével most kiváló lehetőséget kaphatunk a tulajdonosi szerkezet áttekintésére. A fenti táblázatból jól látható, hogy a legtöbb birtok 50–100 hold közötti földmennyiséggel rendelkezett. A táblázatból az is jól látható, hogy a terület növekedésével csökken a birtokok száma is. A 10 000–20 000 hold birtok kategóriában pedig már csak egy gazdaság szerepel. Ebből jól látható a jugoszláv földtörvény tulajdonosi szerkezetre gyakorolt hatása.

1. ábra: Birtoktípusok összterületi nagysága 1942-ben

Graph 1.: Total area of land types in 1942

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján

A fenti ábrában a különböző méretű birtokok összes területét vesszük alapul és hasonlítjuk össze. Látható, hogy Bács-Bodrog vármegyében az 50–100 hold közé eső üzemek összesen 28 004 holdat művelnek, ezzel összességében ez a legtöbb földdel rendelkező üzemméret. A legkevesebb föld az 500–1000 hold közötti gazdaságokhoz kapcsolódik, ők összesen 10 116 holdat művelnek. A második legtöbb földet (24 714 holdat) az 5000–10000 holddal rendelkezők bírták. A nagy különbségek jól szemléltetődnek a két legnagyobb kategóriánál, ahol az 50–100 és 5000–10 000 holddal rendelkezők kategóriája összességében megközelítőleg hasonló mennyiségű földet művel, amelyeken a kategóriától függően 415 birtok vagy 3 birtok osztozik. A fenti táblázat és ábra adataiból megállapítható, hogy az 50–100 hold közötti gazdaságok átlagosan 67 holdon, azaz 38 hektáron gazdálkodtak, amely egy jó életszínvonalat tudott biztosítani ebben az időben a tulajdonosainak.

A 2. táblázatban a mezőgazdasági földek művelési ágak szerinti felosztása alapján készültek az adatok, melyeket szintén a visszacsatolás időszakában a magyar statisztikai évkönyvekben jegyezték le. Elsőre kitűnik, hogy Bács-Bodrog megyében a Szántóföldek alkották majd 80%-át a földterületnek. A szántóföldek nagy aránya mindig is sajátja e vidéknek. A visszacsatolás időszakában még jelentős részesedéssel rendelkeztek a szőlők, legelők, erdők, melyek idővel vesztek területi részesedésükből. Összességében kitűnik, hogy a szántóföldek mennyiségéhez képest a többi művelési kategória elhanyagolható mértékben volt jelen.

2. táblázat: Bács-Bodrog vármegye földterület hasznosítása (%-ban)**Table 2.: Land utilization in Bács-Bodrog County (%)**

A földterület művelési ágak szerint törvényhatóságokként 1940-től 1942-ig (%)								
	Szántóföld	Kert	Rét	Szőlős	Legelő	Erdő	Nádas	Földadó alá nem eső terület
Bács-Bodrog	78%	0,7%	2,3%	2,2%	5,6%	4,1%	0,4%	6,4%

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján

3. táblázat: Városok földterület hasznosítása (%-ban)**Table 3.: Urban Land Utilization (%)**

A földterület művelési ágak szerint törvényhatóságokként 1940-től 1942-ig (törvényhatósági jogú város) (%)								
	Szántóföld	Kert	Rét	Szőlős	Legelő	Erdő	Nádas	Földadó alá nem eső terület
Szabadka	73,4%	0,2%	1,3%	3,7%	15,5%	1,6%	1,0%	3,0%
Újvidék	66,5%	1,6%	4,8%	3,0%	5,0%	7,1%	3,2%	8,5%
Zombor	80,0%	0,7%	4,9%	0,4%	4,5%	0,1%	0,4%	8,5%

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján

Eddig csak Bács-Bodrog megyével foglalkoztunk, azonban a fenti táblázatban betekintést nyerhetünk a megye városainak földművelési típusok szerinti különbségeibe is, ezzel gazdagabban látva a vizsgált terület különbségeit. A földek művelési típusa szerint jelentékeny különbségek láthatók a különböző városok között. Szabadkán a földek 73%-a szántóföld, Zomborban 80%-a míg Újvidéken csupán 66%, amely nagyrészt a domborzatnak köszönhető, ugyanis 7% erdő volt ebben az időszakban található Újvidék környezetében, miközben más vajdasági városoknak csupán 1% körül mozgott az erdő állománya.

5. „Ami a tied az a miénk is”. A Vajdaság mezőgazdasága a második világháború utáni Jugoszláviában

1944 őszén a kommunista társadalmi berendezkedést megvalósító Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság részévé vált a régió. Földreformok kezdődtek, melynek keretében nagy mennyiségű földet államosítottak, illetve állami kontroll alatt műveltették a földeket, valamint szövetkezeteket alakítottak ki. 1948-ban megromlott a Szovjetunióval a vi-

szonya az országnak. 1953 márciusában törvényt hoztak a szövetkezetek felosztásáról és a birtokolható földterületeket 10 hektárban maximalizálták, amennyiben valaki főfoglalkoztatottként volt földműves; mellékfoglalkoztatásban 3 hektár volt a határ. Így 40% társadalmi, 60% pedig magántulajdonban maradt. Bár hatalmas területek kerültek állami igazgatás alá, azonban közel sem olyan nagymértékben, mint más kelet európai országokban, ahol a 90% feletti állami művelésű mezőgazdasági földarány sem volt kirívó eset, mint például Magyarországon. A vajdasági földművesek ilyen téren való előnye nagyban hozzájárult, a vidék későbbi virágzásához.

Vajdaság területén 1950-ben 1 570 000 hektár volt bevetve, amelynek tulajdonosi szerkezete a következőképp alakult. Az állam 9%-ot birtokolt, a szövetkezetek ennél lényegesen nagyobb részt, 39%-ot, a magántulajdonban levő területek pedig 51%-ot tettek ki. Ezt alapul véve megállapíthatjuk, hogy a magánszemélyek birtokolták Vajdaság összterületének 43%-át, a megművelt területek 52%-át és a bevetett területek 51%-át. Ennél nagyobb arányban csak a szőlősöknél (63%) és a gyümölcsösökben (66%) voltak jelen a magántulajdonok, azonban ezek területe elenyésző volt a bevetett területekhez képest.⁹ A szőlősök és gyümölcsösök magasabb magántulajdoni aránya annak is volt köszönhető, hogy ezek a földek elaprózódottan voltak megtalálhatók a települések területén, így nem lehetett őket nagyobb birtokokba rendezni. Ennek az oka, hogy Szerbia középső részén sokkal kevesebb állami birtok tudott létrejönni, mivel kevés volt a nagyobb összefüggő terület a hegyvidéken.

4. táblázat: Vajdaság földszerkezetének struktúrája tulajdoni típus és hasznosítási forma szerint 1950-ben (ezer ha)

Table 4.: Land structure of Vojvodina by type of ownership and form of utilization in 1950 (thousand ha)

Terület	Gazdasági szektor	Összterület	Produktív terület						Nem termő terület
			Összes	Mezőgazdasági					
				Összes	Megművelt	Legelők	Tavak, mocsarak és halastavak	Erdőterület	
Vajdaság	Összes	2154	1980	1863	1659	179	23	117	173
	Állami	413	327	214	156	49	9	112	86
	Szövetkezeti	807	775	772	655	108	8	2	31
	Magán	933	878	875	848	21	6	2	55

Forrás: Statistički godišnjak za 1950 godinu.

Privredni savet vlade narodne Republike Srbije 1951

Az állam tulajdonában volt az erdők legnagyobb része. 117 000 hektárból 112 000 hektárt birtokolt. A legelők nagyobb része a szövetkezetek tulajdonában voltak, 179 000 hektár legelőből 108 000 hektár volt a szövetkezeti tulajdon. A legelők csupán 11% volt magánkézben.

6. A „boldog békeidők”. Vajdaság mezőgazdasága a szocialista Jugoszláviában

1967-től engedélyezték a parasztság számára a mezőgazdasági gépvásárlást. 1973-ban meghozták a Zöld Tervet, mely szerint a parasztok is igénybe vehették a banki hiteleket a mezőgazdasági beruházásokhoz. És mivel nem volt teljes kollektivizáció a mezőgazdaságban, így a földterületeiken jó hasznát tudták venni az új banki hitelekből vásárolt mezőgazdasági képeknek a földművesek. A szocialista Jugoszláviában más keleti blokkhoz tartozó államokhoz képest viszonylagos jólét volt tapasztalható. A szabályozások és az iparosítás hatására sokan felhagytak a mezőgazdasági tevékenységükkel, így a jugoszláv időszak alatt 70%-ról 20%-ra csökkent azoknak az aránya, akik a mezőgazdaságból éltek. A parasztok helyzetén segített, hogy az 1988. november 25-én jóváhagyott rendelet értelmében egy család tulajdonába már 30 hektár is lehetett. Tény, hogy 1980 előtt, Tito Jugoszláviájában növekedtek a hektáronkénti termésátlagok, és más szocialista típusú országokkal ellentétben nem volt jellemző a hiánygazdaság. A szövetkezetekben és más állami tulajdonú szervezetekben viszonylag jó fizetéshez jutottak a dolgozók. Emellett plusz kiegészítést jelentett a föld a vajdasági lakosok számára, akik a nyolcvanas évekre a földek 55%-át birtokolták a mezőgazdasági területeknek. A mezőgazdaságban dolgozók ebben az időszakban hosszú távra tudtak tervezni és a földművelésből jó kiegészítő jövedelemre tettek szert, amit a gyerekek oktatására, vagy egyéb célra használtak fel.

Komoly gazdasági visszaesés kezdetének tekinthetjük a hatalomra jutott Milošević által 1987-ben kezdeményezett alkotmánymódosítást, melynek keretében a Vajdaságot reintegrálták Szerbiába. Ennek megvalósulása nem sokáig váratott magára, ugyanis 1988-ban megtörtént a Milošević által szervezett „joghurt forradalom”ként emlegetett Újvidéki tüntetés, ahol a tüntetők joghurtos dobozokkal dobálták meg a parlament épületét. A tüntetés hatására az autonómia párti kormány lemondott és a következő két év alatt új alkotmányt dolgoztak ki és vezettek be. Ettől kezdve Vajdaság gazdaságát már nem Újvidékről, hanem Belgrádból irányították.¹⁰ Ezzel elkezdődött Vajdaság mezőgazdaságának teljes kihasználása különböző politikai és gazdasági érdekek által szabad prédaként használva.

7. „Vidd, amit érsz!”. Vajdaság mezőgazdasági helyzete a 90-es években

Erről az időszakról röviden megállapítható, hogy Jugoszlávia felbomlásával Szerbia gazdasági helyzete sokat romlott, amelyhez nagymértékben hozzájárult az országot sújtó gazdasági embargó. Ezt a helyzetet fokozta az 1999-ben elkezdődött NATO-bombázás, amely a szerbiai GDP 50%-os csökkenését idézte elő. Ez a hatalmas visszaesés végül a lakosság lázadásához vezetett, amely segítségével sikerült a későbbiekben demokratikus kormányt létrehozni Szerbiában.

A 90-es évek alatt a Milošević-i rendszer éléskamraként és háborús anyagi forrásként használta Vajdaságot. Jóval kisebb összegért vásárolta fel a mezőgazdasági termékeket, mint az a piacon indokolt lett volna, kizsákmányolva a tartományt. Ezen kívül különböző, a mezőgazdaságot kiszolgáló gyárak karbantartási munkálatainak mellőzésével életben tartotta a háborúba sodort országot, viszont tönkre tette a mezőgazdaságot.¹¹

Mivel Jugoszláviában nem volt teljes kollektivizáció. A dekollektivizációról szóló törvényt, illetve a visszaszármaztatást sokáig halogatták Vajdaság területén. Csupán 1997-ben kezdték el a részleges visszaszármaztatást (10%-át juttatták vissza a tulajdonosoknak, ezek az úgynevezett „Míló földek”).

Érdekességgépp megfigyelhető, hogy a háború évtizede alatt a rétek területe növekedésnek indult, ami a második világháború alatt volt csak jellemző. A 90-es évek alatt a rétek területe 32 303 hektárról 35 134 hektárra bővült. A 90-es években is folytatódott a mezőgazdasági földek összterületének lassú csökkenése. A 90-es években csökkent a mezőgazdasági földek terményhozama, ami a permetezés és műtrágyázás teljes vagy részleges hiánya, illetve a rossz minőségű anyagok használata okozott. A hozamcsökkenés tapasztalható volt mind az állami és magán birtokokon is. Az embargó hatására üzemanyag hiány alakult ki. A traktorokat azonban fel kellett tölteni, így virágzott a feketekereskedelem. Magyarország területéről ekkor nagy mennyiségben szállítottak Jugoszlávia területére üzemanyagot.

8. „Halvány remény”. Vajdaság mezőgazdasága a háború után napjainkig

A 2000-es év nagy forduló volt Szerbia számára, ugyanis a szeptemberi választásokon veszített Milošević és az ezután kialakult zavargások miatt végül október 5-én le is mondott hivataláról. Nemsokára 2001 jan. 25-én Zoran Đinđić lett Szerbia miniszterelnöke. A 2001–2002-es időszak tekinthető a legaktívabb törvényhozási időszaknak. Ekkor alkották

meg a gazdasági alaptörvény legtöbb részét. 2003 tavaszán meggyilkolták Zoran Đinđićet, amely hatására megtorpant Szerbia az EU-hoz való közeledésben. A gazdaság ebben az időszakban már nem tudott olyan ütemben fejlődni, mint előtte, így megszakadt az addigi gyors gazdasági növekedés.¹² Ennek egyik fő oka, hogy a soron következő vezetők saját érdekszférájukat kezdték el gazdaságilag erősíteni és kevésbé törődtek az ország fejlődésével. A 2008-as válság egy kiszolgáltatott és nehéz helyzetben lévő országot ért el, ekkor az ország vezetése kölcsönöket vett fel, hogy enyhítse a válság hatásait, ez a folyamat azonban nem okozott jelentős javulást a gazdaságban, viszont jelentősen megnövelte az ország adósságállományát.¹³

A mezőgazdasági földek restitúciója folytatódott, 2001-ben az egyházi vagyon visszajuttatását fogadták el. 2005-ben felmérés készült a kárpótlási igényekről. A nehézségek ott kezdődtek, hogy a visszaszármasztatandó földek a szövetkezetekbe vagy agráripari kombinátokba voltak tömörítve, amelyeknek már elkezdődött a privatizációja. Az EU-nyomására azonban 2010-ben elfogadták a visszaszármasztatási törvényt. Meg kell jegyezni, hogy az 1945 után elkobzott földekre volt érvényes a visszaszármasztatási törvény, így kizárásra kerültek a németek, akiktől még 1944-ben vették el a földjeiket. A későbbiekben lassan szivárogtatták vissza a földeket, amelynek visszaszármasztatási folyamata a mai napig tart.

A mezőgazdaság technológiai, befektetési és támogatási színvonala Vajdaságban elmarad más európai országokhoz képest, azonban az EU-hoz való közeledéssel idővel várható a támogatások megnövekedése és a gazdaság stabilizációja. Ehhez az egyik nagy lökést az EU-s piacok megnyílása jelentené. A mezőgazdaságot vizsgálva lényeges, hogy Vajdaság területét a félszáraz térségek közé sorolhatjuk. A térség alapvetően mocsaras vidék volt, azonban a lecsapolásokkal az elmúlt két évszázadban teljesen megváltozott a vidék látképe. A csapadékingadozás miatt gyakran váltja egymást a szárazság és a belvíz. A csatornarendszert azonban soha nem használták megfelelő mértékben. A DTD (Duna–Tisza–Duna) csatorna 510 ezer hektár öntözésére lenne alkalmas, ebből jelenleg csupán 30 ezer hektárt öntöznek. A DTD nagy része jelenleg eliszaposodott és tisztításra szorul, a szivattyú állomások átalakítására is szükség van a kétirányú szivattyúzás érdekében. Az öntöző rendszereket tekintve Vajdaságban jelenleg 94 000 hektárt öntöznek a 1,7 millió hektárból.¹⁴ A mai gyakran szélsőséges időjárási viszontagságok közt kiemelkedően fontos lenne a lecsapolási és az öntözési kérdést megoldani. Eddig nem sikerült eredményre jutni ez ügyben, azonban remélhetőleg az EU-hoz való közeledéssel megoldódnak a fentebb leírt problémák is.

9. Összefoglalás

Vajdaság elmúlt száz évével már sok munka foglalkozott. Ebben a munkában mezőgazdaságot vesszük górcső alá, és adunk áttekintést a fontosabb időszakokon keresztül, miközben kevésbé ismert adatokkal segítünk mélyebb betekintést biztosítani. Vajdaság bármelyik államhoz is tartozott, mindig az ország éléskamrájának tekintették. Főleg sík vidékből áll össze Vajdaság. Ebből a Tarcal hegy emelkedik ki, amely vidék híres a bortermeléséről. A Szenttamás és Óbecse környéki földek csernozjom rétege a legvastagabb Vajdaságban, ahol világviszonylatban is kiemelkedő a föld minősége. A török időszak lezárultától egészen Trianonig hasonló birtokviszonyok jellemezték Vajdaságot. Nagy földesurak tulajdonában voltak 20–30 ezer kataszteri holdas birtokok. Az SZHSZ ideje alatt földosztás történt főként a betelepülő délszláv lakosság javára. Sok várostól is elvették a földjeit, például Ókanizsától 4381 kataszteri holdat vettek el és osztottak szét. A második világháború alatt visszacsatolták Magyarországhoz a Bácskát. Bácskán belül Szabadka városnak a földjeinek 73%-a volt szántóföld, Zombornak 80%, Újvidéknek pedig csak 66%. Újvidék földjeinek 7%-a volt erdő. Ezen arányok jól mutatják, hogy ebben az időben még a szántóföldeken kívül elterjedtek voltak más művelési típusok is, melyek idővel visszaszorultak a szántók javára. A második világháború után a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság részévé vált a régió. A többi szocialista országhoz képest nem kellett minden földet beadni, így 1950-ben a magántulajdonban lévő földek aránya 51%-ot tett ki. A Titói Jugoszláviában idővel kedvező hitelek nyíltak meg a földművesek előtt, azonban így is 70%-ról 20%-ra esett azok aránya, akik a mezőgazdaságból éltek. Főleg kiegészítő jövedelemként tekintettek rá az emberek. 1988-tól 10 hektár helyett már 30 hektár lehetett egy család tulajdonában, amely hatására megnőtt az életképesebb családi gazdaságok száma. Az 1990-es évre viszont megváltoztak a viszonyok. Elkezdett felbomlani Jugoszlávia, megkezdődött a délszláv háború és elvették Vajdaság autonóm jogait, amelynek hatására a tartomány bevételei Belgrádba áramoltak. A 90-es években elkezdték visszaszámaztatni a földeket, melynek első ütemében a földek 10%-át adták vissza. Ez alatt megkezdődött a szövetkezetek privatizációja is. A háború hatására súlyos gazdasági válság bontakozott ki. A 2000-es évvel sikerült megbuktatni a Milošević rezsimet és demokratikus útra állítani Szerbiát. A gazdaság pozitív irányba kezdett fejlődni. A fejlődés azonban nem volt töretlen és a 2008-as válság egy gyenge országot ért el. Az ország és benne a mezőgazdaság a mai napig nem tudott igazán lábra állni. Az EU csatlakozási alapjaiból várja az ország az olyan szükséges mezőgazdaságra jelentékeny hatást gyakorló infrastruktúra kiépítését, mint az öntözőrendszer.

A fentiekben végig vettük a Trianontól napjainkig terjedő időszakot és azokat a fontosabb folyamatokat, amelyek a mezőgazdaság, földbirtokszerkezet és a földművesek működését befolyásolták. Láthattuk a vajdasági földművesek helyzetét a jugoszláv királyságban, ahol a nagybirtokokat elvették és az újonnan betelepített lakosság között osztották szét. A Magyarország által a második világháborúban visszafoglalt területek birtokstruktúrájáról is kaphattunk egy képet. A Tito alatti Jugoszlávia kezdeti időszakának nagymértékű átalakulásaival is megismerkedhettünk, ahogy a már kiforrott szocialista Jugoszláviában földműveskedők békésebb helyzetéről is olvashattunk. A háborús évek vadkapitalista nyitása pedig átvezetett minket a mába, ahol egy EU-hoz való csatlakozásban reménykednek a helyi földművesek.

JEGYZETEK/NOTES

1. A Vajdaság enciklopédiája: <http://vajdasag.rs/Kezd%C5%91lap> (2014)
2. Simon Attila–Kovács Attila (2008): Gazdaság és nacionalizmus. Földreformok az utódállamokban, In: Bárdi Nándor [et al.] szerkesztők. Kisebbségi magyar közösségek a 20. században, Gondolat kiadó, Budapest.
3. A. Sajti Enikő (1997): Kényszerpályán – Magyarok Jugoszláviában 1918–1941. Szeged: Hispánia Kiadó. A részleteket lásd Gulyás László (2012): A királyi Jugoszlávia agrárreformja, különös tekintettel a Vajdaságra. In: Győri Ferenc szerk. (2012): A tudás szolgálatában. Földrajzi tanulmányok Pál Ágnes tiszteletére. Közép-Európai Monográfiák 5. Egyesület Közép-Európa Kutatására. Szeged. 129–150. old.
4. Kovács Teréz (2012): A vajdasági magyar agrárnépesség kapcsolata a hatalommal. In: Kupa László (Szerk.): Együttélés és együttműködés: interetnikus kooperáció Közép-Európában. Pécs. pp. 135–147.
5. Kalmár Zoltán (2006): Tanyák, parasztgazdaságok Magyarokanizsa vidékén (1900–2000) Kiss Lajos Szabadka, Néprajzi társaság könyvtára 2.
6. Simon Attila–Kovács Attila (2008): i. m.
7. Bogdánfi Sándor (1950): Vajdaság szerepe Jugoszlávia mezőgazdaságában. In: Ernyes György (szerk.)
8. Kovács Csaba (2016): A „Délvidék” és a „Vajdaság” 1941–1948 között a sajtó és az emlékezet tükrében. In: Hornyák Á. és Bíró L. (szerk.): Magyarok és szerbek a változó határ két oldalán 1941–1948. MTA BKK TTI Budapest. pp. 129–152. A visszacsatolás eseménytörténetét lásd Gulyás László (2013): A Délvidék története 3. Trianontól a királyi Jugoszlávia összeomlásáig. Közép-Európai Monográfiák. 8. Egyesület Közép-Európa Kutatására. Szeged. 113–121. old.
9. Statistički godišnjak za 1950 godinu. (1951) Privrednisavetvladenarodne Republike Srbije. Belgrád

10. Gulyás László (2005): Két régió – Felvidék és Vajdaság – sorsa az Osztrák–Magyar Monarchiától napjainkig. Hazai Térségfejlesztő Rt. Budapest. 161. old. Továbbá Gulyás László (2019/a): Politikai folyamatok Tito halálától Milošević felemelkedéséig. In: Gulyás László (szerk.): A Délvidék története 5. kötet. Titótól Miloševićig 1944–2000. Közép-Európai Monográfiák No. 25. Egyesület Közép-Európa Kutatására. Szeged. 51–57. old.
11. Gulyás László (2012/b) A vajdasági magyar kisebbség és a felbomló Jugoszláv állam. In: Kupa László (Szerk.) Együttélés és együttműködés. Interetnikus kooperáció Közép-Európában. Továbbá Gulyás László (2019/b): A Vajdaság és a széthulló jugoszláv állam. In: Gulyás László (szerk.): A Délvidék története 5. kötet. Titótól Miloševićig 1944–2000. Közép-Európai Monográfiák No. 25. Egyesület Közép-Európa Kutatására. Szeged. 114–130. old.
12. Huszka Beáta–Bakó Tamás (2007): Észak-vajdaság magyar többségű közösségeinek gazdasága, <http://www.eokik.hu/data/files/123540304.pdf>
13. Uo.
14. Mészáros Minucsér (2014): Az öntözés helyzete a Vajdaságban. „Vízhiány és adaptív vízgazdálkodási stratégiák a magyar–szerb határ menti régióban”, Szeged Workshop.

FELHASZNÁLT IRODALOM/REFERENCES

- A Vajdaság enciklopédiája: <http://vajdasag.rs/Kezd%C5%91lap> (2014)
- A. Sajti Enikő (1997): Kényszerpályán – Magyarok Jugoszláviában 1918–1941. Szeged: Hispania Kiadó.
- Bogdánfi Sándor (1950): Vajdaság szerepe Jugoszlávia mezőgazdaságában. In: Ernyes György (szerk.)
- Gulyás László (2005): Két régió – Felvidék és Vajdaság – sorsa az Osztrák–Magyar Monarchiától napjainkig. Hazai Térségfejlesztő Rt. Budapest. 161. old.
- Gulyás László (2012/a): A királyi Jugoszlávia agrárreformja, különös tekintettel a Vajdaságra. In: Győri Ferenc szerk. (2012): A tudás szolgálatában. Földrajzi tanulmányok Pál Ágnes tiszteletére. Közép-Európai Monográfiák 5. Egyesület Közép-Európa Kutatására. Szeged. 129–150. old.
- Gulyás László (2012/b) A vajdasági magyar kisebbség és a felbomló Jugoszláv állam. In: Kupa László (Szerk.) Együttélés és együttműködés. Interetnikus kooperáció Közép-Európában.
- Gulyás László (2013): A Délvidék története 3. Trianontól a királyi Jugoszlávia összeomlásáig. Közép-Európai Monográfiák. 8. Egyesület Közép-Európa Kutatására. Szeged. 113–121. old.
- Gulyás László (2019/a): Politikai folyamatok Tito halálától Milošević felemelkedéséig. In: Gulyás László (szerk.): A Délvidék története 5. kötet. Titótól Miloševićig 1944–2000. Közép-Európai Monográfiák No. 25. Egyesület Közép-Európa Kutatására. Szeged. 51–57. old.

- Gulyás László (2019/b): A Vajdaság és a széthulló jugoszláv állam In: Gulyás László (szerk.): A Délvidék története 5. kötet. Titótól Miloševićig 1944–2000. Közép-Európai Monográfiák No. 25. Egyesület Közép-Európa Kutatására. Szeged. 114–130. old.
- Huszka Beáta–Bakó Tamás (2007): Észak-vajdaság magyar többségű községeinek gazdasága, <http://www.eokik.hu/data/files/123540304.pdf>
- Kalmár Zoltán (2006): Tanyák, parasztgazdaságok Magyar- és Szerbvidékén (1900–2000) Kiss Lajos Szabadka, Néprajzi társaság könyvtára 2.
- Kovács Csaba (2016): A „Délvidék” és a „Vajdaság” 1941–1948 között a sajtó és az emlékezet tükrében. In: Hornyák Á. és Bíró L. (szerk.): Magyarok és szerbek a változó határ két oldalán 1941–1948. MTA BKK TTI Budapest. pp. 129–152.
- Kovács Teréz (2012): A vajdasági magyar agrárnépesség kapcsolata a hatalommal. In: Kupa László (Szerk.): Együttélés és együttműködés: interetnikus kooperáció Közép-Európában. Pécs. pp. 135–147.
- Mészáros Minucsér (2014): Az öntözés helyzete a Vajdaságban. „Vízhiány és adaptív vízgazdálkodási stratégiák a magyar–szerb határ menti régióban”, Szeged Workshop.
- Simon Attila–Kovács Attila. Gazdaság és nacionalizmus. Földreformok az utódállamokban, In: Bárdi Nándor [et al.] szerkesztők. Kisebbségi magyar közösségek a 20. században, Gondolat kiadó, Budapest, 2008.
- Statistički godišnjak za 1950 godinu. (1951) Privrednisavetvladenarodne Republike Srbije. Belgrád